DENARIUS

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM

HISTORICKÉ MÚZEUM

NUMIZMATICKÝ ČASOPIS

7

toto číslo je venované 60. narodeninám významného
slovenského numizmatika Jána Hunku

BRATISLAVA 2018

Zostavovateľ a redakčná úprava:
Marek Budaj

Vydavateľ:
Slovenské národné múzeum – Historické múzeum

Recenzenti:
PhDr. Ján Hunka, CSc (AU SAV v Nitre);
Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D. (Moravské zemské muzeum, Brno)

Redakčná rada:
Marek Budaj, Radoslav Čambal, Igor Bazovský, Martin Furman, Jiří Militký

Grafická úprava:
Igor Furugláš (dwarf digital, s.r.o.)

Korektúry slovenského jazyka:
Zita Mihálíková

Preklad do angličtiny:
Stephanie Staffen

© Slovenské národné múzeum – Historické múzeum
ISBN 978-80-8060-456-1
EAN 9788080604561

OBSAH

MAREK BUDAJ
K životnému jubileu Jána Hunku **5**

JÚLIUS FÖHLICH
Tri nové nálezy keltských mincí z južnej časti stredného Slovenska **8**
THREE NEW FINDS OF CELTIC COINS FROM THE SOUTHERN PART OF CENTRAL SLOVAKIA

MARIÁN SOJÁK - EVA KOLNÍKOVÁ
Pozoruhodný nález dvoch antických mincí zo Spiša **16**
NOTEWORTHY FIND OF TWO ANCIENT COINS FROM SPIŠ

JIŘÍ MILITKÝ
Nález neznámé varianty mince kmene Skordisků z Kojetína na střední Moravě **26**
FINDING OF AN UNKNOWN VERSION OF A COIN OF THE SCORDISCI TRIBE FROM KOJETÍN IN CENTRAL MORAVIA

ARKADIUSZ DYMOWSKI
Two barbarian imitations of Roman Imperial denarii found in Central Poland **31**
DVE BARBARSKÉ NAPODOBENINY RÍMSKYCH DENÁROV NÁJDENÉ V STREDNOM POĽSKU

BORIS STOKLAS
Nálezy mincí z doby rímskej v katastrálnom území Bratislava-Devín od počiatkov archeologických výskumov po súčasnosť **35**
FINDS OF COINS FROM THE ROMAN PERIOD IN THE CADASTRAL AREA OF BRATISLAVA – DEVÍNFROM THE BEGINNINGS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS UNTIL THE PRESENT DAY

IGOR BAZOVSKÝ
Depot mincí z okolia Komárna **52**
DEPOSIT OF COINS FROM AROUND KOMÁRNO

LUBOŠ POLANSKÝ
Denár Bořivoje II. nalezený v Malackách na Záhoří. České denáry na Slovensku **81**
BOŘIVOJ II DENARIUS FOUND IN MALACKY IN ZÁHORIE. BOHEMIAN DENARII IN SLOVAKIA

JAN VIDEMAN
Konrad II. Znojemský a neznámý denár jeho jmenovce **93**
CONRAD II OF ZNOJMO AND UNKNOWN DENAR HIS NAMESAKE

MAREK BUDAJ
Vzácny groš Karola Róberta **97**
RARE GROAT OF KAROL RÓBERT

MAREK BUDAJ - PETER NAGY
Pražský groš Václava IV. s kontramarkami zo Šamorína **101**
PRAGUE GROSSUS OF WENCESLAS IV WITH COUNTERMARKS FROM ŠAMORÍN

LENKA CYCOŇOVÁ
Vzácný atypický pražský groš Václava IV. **107**
RARE ATYPICAL PRAGUE GROSSUS OF WENCESLAS IV

DAGMAR GROSSMANNOVÁ
Uherské zlaté mince z nálezu v Brně – Kobližné ulici z počátku 15. století **110**
HUNGARIAN GOLD COINS FROM A FIND IN BRNO - KOBLIŽNÁ STREET DATING FROM THE BEGINNING OF THE 15TH CENTURY

PAVEL GREGOR - PETER BAJNOK
Malé zamyšlení nad tzv. rožmberským beischlágem **114**
SOME THOUGHTS ON THE SO-CALLED ROSENBERG BEISCHLAG

ZBYŠEK ŠUSTEK
Pozoruhodná chyborazba pražského groša Vladislava II. Jagelovského **118**
A REMARKABLE ERRONEOUS PRAGUE GROSSUS OF VLADISLAUS II JAGELLO

ROMAN ZAORAL
Uherské dukáty v nálezu z Katalánska **122**
HUNGARIAN FLORINS IN THE HOARD FROM CATALONIA

MAREK BUDAJ - BRANISLAV KOVÁR
Nález bieleho peniaza Ferdinanda I. z Bratislavského hradu **129**
FINDING OF A WHITE COIN OF FERDINAND I FROM BRATISLAVA CASTLE

MARTIN KVIETOK - MARIÁN BOVAN
Súbor troch nálezov mincí z Kremnických vrchov **132**
SET OF THREE FINDS OF COINS FROM THE KREMNICA MOUNTAINS

MARTIN FURMAN
Nové nálezy mincí z okolia Kráľovej Lehoty, okr. Liptovský Mikuláš **139**
NEW COIN DISCOVERIES IN KRÁĽOVÁ LEHOTA LOCALITY, DISTRICT OF LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

RADOSLAV RAGAČ
Katalógy červenokamenskej numizmatickej zbierky grófa Rudolfa I. Pálffyho **143**
CATALOGUES OF THE ČERVENÝ KAMEŇ NUMISMATICS COLLECTION OF COUNT RUDOLF I PÁLFFY

MIROSLAV HUS - MARCELA WALDMANNOVÁ
Pecunia non olet - Peníze ze záchodu **149**
PECUNIA NON OLET –MONEY DOES NOT STINK

JÁN HUNKA
Dve zaujímavé mince z Malých a Veľkých Chyndíc **160**
TWO INTERESTING COINS FROM MALÉ AND VEĽKÉ CHYNDICE

DANIEL HAAS KIANIČKA
Športové medaily ako osobitný fenomén v zbierkovom fonde NBS – Múzea mincí a medailí v Kremnici **163**
SPORTS MEDALS AS A PARTICULAR PHENOMENON IN THE COLLECTION OF THE NBS – MUSEUM OF COINS AND MEDALS IN KREMNICA

RADOSLAV ČAMBAL
Literatúra **172**

Pozoruhodný nález dvoch antických mincí zo Spiša

MARIÁN SOJÁK – EVA KOLNÍKOVÁ

Od 90. rokov 20. storočia sa všeobecne, ale aj na území Slovenska, rozmohlo vykrádanie archeologických lokalít pomocou detektorov kovov. Na jednej strane sa bezohľadne ničia nálezové kontexty a stráca sa podstatná časť získaných pamiatok, na strane druhej aktívna spolupráca s takýmito hľadačmi prináša celý rad nových poznatkov.[1] Týka sa to aj dvoch novozískaných numizmatických nálezov, ku ktorým došlo prednedávnom na západnom svahu Spišského hradu, nad obcou Spišské Podhradie (okres Levoča).

Nálezové okolnosti

Obidva novozískané exempláre spočívali tesne pod úrovňou terénu (cca 5 cm), neďaleko od seba (vo vzdialenosti zhruba 20 metrov). Nálezisko je situované v tesnej blízkosti poľnej cesty smerujúcej od severného okraja miestneho cintorína (juhovýchodne od intravilánu mesta) cez západný svah hradnej výšiny až k samému Spišskému hradu (obr. 1, 2). Odhliadnuc od rozličných pravekých nálezov je miesto nálezu týchto dvoch mincí v zhode s početným výskytom pamiatok súvisiacich s hradiskom neskorolaténskej púchovskej kultúry na hradnej výšine a s výsledkami rozsiahleho archeologického výskumu, ktorý sa tu konal v 70. rokoch 20. storočia.[2]

Popis mincí:

1. Hrabušická imitácia rímskeho republikánskeho denára, koniec 1. stor. pred Kr.-začiatok 1. stor. po Kr.
Av.: Štylizovaná hlava Romy vpravo.
Rv.: Sceptrum – glóbus – kormidlo, v spodnej časti pseudolegenda...I N? Podľa denára Cornelia Lentula P. f. Marcellina z r. 76/75.[3]
Ag; 2,28 g; 15,7 – 18,5 mm (obr. 3).

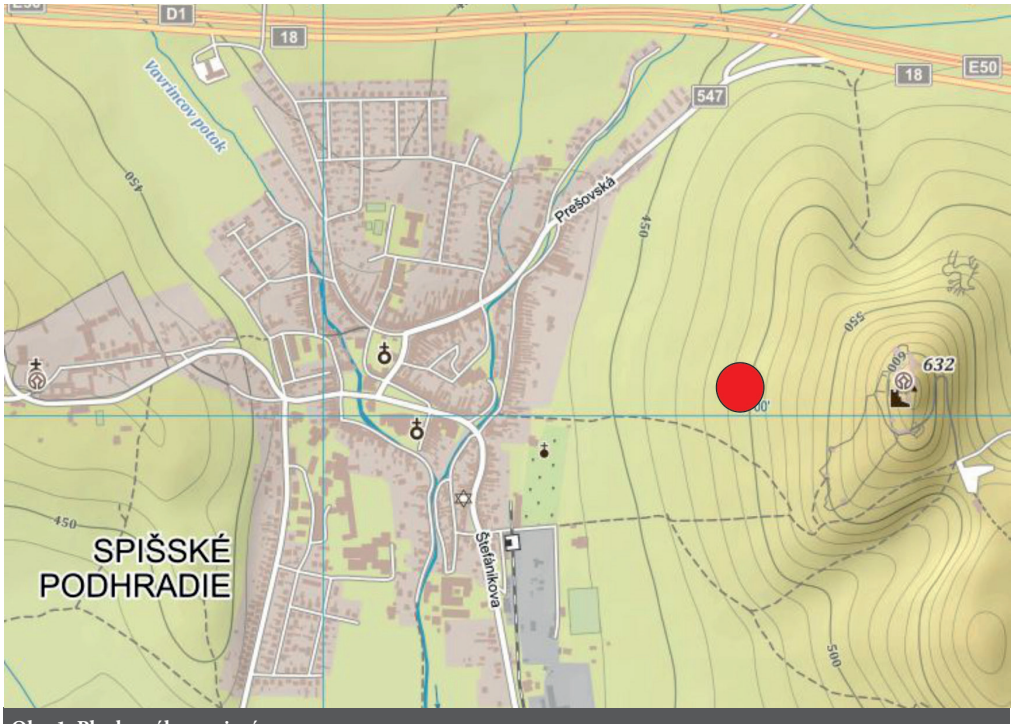

Obr. 1. Plocha nálezu mincí.

Obr. 2. Plocha nálezu mincí

Výsledky RFA: Ag – 91,421 %, Cu – 5,52 %, Pb – 1,229 %, Au – 0,84 %, Sn – 0,634 %, Zn – 0,16 %, Bi – 0,096 %.

2. Rím, Augustus (27 pred Kr.-14 po Kr.), mincovňa Lugdunum?, as, 7-10 pred Kr.?

Av.: Hlava cisára vpravo, v prednej časti tváre zvislý kolok AVG (ligatúra A a V).

Rv.: Skorodovaný obraz, čiastočne olúpaný povrch. Náznak oltára ako na augustovských minciach razených v mincovni Lugdunum v rokoch 7-10 pred Kr. Typ RIC 230?[4]

9,674 g (pred vyčistením), 9,213 g (po vyčistení), 24 – 24,4 mm, hrúbka 2,88 mm (obr. 4).

Výsledky RFA: Cu – 91,145 %, Sn – 7,637 %, Pb – 0,867 %, Fe – 0,132 %, Ni – 0,066 %, Sb – 0,061 %.[5]

K výskytu imitácií rímskych republikánskych denárov a augustovských mincí

Obidva druhy mincí, ktoré boli objavené na Spiši, sa na území Slovenska dosiaľ vyskytli len celkom výnimočne. V nových nálezoch, najmä zo spišských neskorolaténskych lokalít, sa začali síce početnejšie objavovať imitácie republikánskych denárov,[6] no augustovské mince tu dosiaľ chýbali. Výskyt obidvoch druhov, najmä ak ide o spoločné nálezisko, vyvoláva celý rad otázok. Odpoveď na ne môžu poskytnúť doterajšie výsledky výskumu. Imitácia rímskeho republikánskeho denára, ktorá je predmetom tohto príspevku, jednoznačne nepatrí k tým, ktoré razil panónsky kmeň Eraviskov

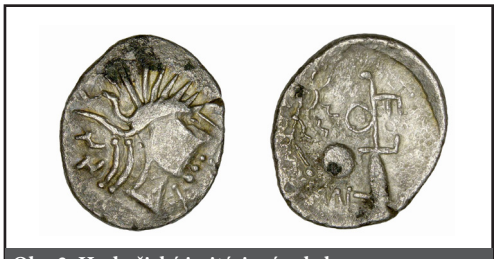

Obr. 3. Hrabušická imitácia rímskeho republikánskeho denára

Obr. 4. Rím, Augustus (27 pred Kr.-14 po Kr.), mincovňa Lugdunum?, as, 7-10 pred Kr.?

niekde v regióne Budapešti[7] a sú zaznamenané aj na území Slovenska vo viacerých hromadných nálezoch.[8] Nie je to ani typická dácka napodobenina republikánskych mincí, početných v nálezoch z územia Rumunska,[9] i keď k týmto patria aj niektoré exempláre objavené na Slovensku, dosiaľ považované za eraviské.[10] Keďže sa nálezy napodobenín, aká je Spišského Podhradia, vyskytujú najmä v prostredí hradísk na Spiši, nazvali sme ich predbežne spišskými napodobeninami republikánskych denárov. Výskyt sa zaznamenal najmä v Hrabušiciach, v polohách Zelená hora a Pod Zelenou horou, ako aj v Jánovciach-Machalovciach.[11] Označujú sa však aj ako „napodobeniny eraviských napodobenín".[12] Nález mince z hornopotiského dáckeho hradiska Malaja Kopanja[13] z toho istého razidla, ako je denár zo Spiša, však predsa len podsúva otázku, či nejde o razbu tohto dáckeho centra.[14] V Hrabušiciach bola totiž objavená aj dácka napodobenina republikánskeho denára,[15] ktorá naznačuje kontakty tohto neskorolaténskeho spišského hradiska s dáckym nálezovým prostredím. Problém pôvodu spišských napodobenín republikánskeho denára azda vyriešia ďalšie nové nálezy. Tie doterajšie potvrdzujú predpoklad, že republikánske denáre nenapodobovali len Eraviskovia, Azali, Dáci, ale koncom 1. stor. pred Kr., resp. na začiatku 1. stor. po Kr., aj iné neskorolaténske etniká, pravdepodobne aj to, ktoré sídlilo na Spiši.[16]

Rímsky ranocisársky as si zaslúži pozornosť nielen ako prvý nález tohto druhu na Spiši, ale je výnimočný aj z hľadiska výskytu v neskorolaténskom nálezovom prostredí, aj kvôli tomu, že je označený kontramarkou. V nálezovom fonde ranocisárskych rímskych mincí zo Slovenska tak patrí k zriedkavým exemplárom. Donedávna ich tu bolo s kontramarkami evidovaných päť, všetky z juhozápadného Slovenska, z nálezísk s priamym kontaktom na udalosti súvisiace s prienikom Rimanov do oblastí nad stredným Dunajom, ktoré po zániku keltského osídlenia obývali Germáni. Tri kontramarkované medené mince (2 asy, 1 sestercius) boli objavené na Devíne, kde sa našli aj ďalšie nekontramarkované augustovské mince.[17] Dva kontramarkované asy sú zo Zohora, z ranogermánskeho osídlenia tejto lokality.[18] Minca zo Senca s kontramarkou BYZ (?), datovaná do 1. stor. (?), bez presnejšieho opisu a odvolania na príslušný katalóg, bez nálezových okolností,[19] je zatiaľ ako problematická vynechaná z tohto hodnotenia. Mince s takouto kontramarkou razené v 1. storočí sa nevyskytujú na územiach Panónie či Norika, ale ani v západných oblastiach s kontaktmi na rímsku menu.[20]

Výskyt kontramarkou dodatočne označených ranocisárskych medených mincí (Augustus – Tiberius) sa dáva do súvisu s pobytom rímskych vojenských jednotiek na dotyčnom území.[21] Toto konštatovanie je už vo výskume danej problematiky jednoznačne prijaté. Potvrdzujú to aj kontramarkované ranocisárske medené mince objavené najmä na miestach vojenských táborov. Vysoký počet najmä kontramarkovaných asov (kontramarkované sestercie sú výnimočné) sa eviduje v juhovýchodnej prialpskej oblasti, v Noriku a Panónii, v najvýznamnejších centrách Emona, Celeia, Poetovio, Magdalensberg,[22] čo sa prejavilo ich početným zastúpením v numizmatickej zbierke Národného múzea v Ľubľane.[23] V Panónii sú výraznými počtami zastúpené najmä v Siscii a v Carnunte.[24] Zastúpenie majú aj v nálezoch na území Germanie a Raetie,[25] v Porýnskej oblasti.[26] V Porýní sú mimoriadnym prínosom najmä nálezy z Kalkriese, predpokladaného miesta rozhodujúceho vojenského stretu Rimanov a Germánov v Teutoburskom lese roku 9 po Kr. Tri rímske légie tu utrpeli neočakávanú zdrvujúcu porážku. Velil im vojvodca cisára Augusta a miestodržiteľ slobodnej Germanie P. Quinctillus Varus.[27] Výskyt kontramarkovaných mincí sa zaznamenal vo vojenských táboroch na trase Jantárovej cesty v rakúsko-maďarskom pohraničí, napr. v Strebersdorfe/Frankenau.[28] Aj nálezy kontramarkovaných augustovských mincí z Devína a zo Zohora súvisia s rímskymi vojenskými aktivitami.

Na Devíne, kde roku 6, v čase prieniku Rimanov v rámci počiatočných protigermánskych ťažení vedených adoptívnym synom cisára Augusta Tiberiom, zanikalo keltské osídlenie, bolo objavených 18 medených augustovských mincí, 2 republikánske denáre a aureus cisára Augusta.[29]

Medzi augustovskými asmi sú 3 kontramarkované.[30] Augustovské medené mince sú jednoznačným dôkazom o prítomnosti rímskej posádky na tomto strategickom mieste nad sútokom Moravy s Dunajom, aj keď sa časť z nich našla v laténskom príbytku.

V Zohore boli dva kontramarkované asy objavené vo ranogermánskych obydliach. Archeologický výskum zistil, že ich zánik spôsobil požiar, zrejme po rímskom vojenskom zásahu.[31] Výskyt augustovských asov na týchto dvoch náleziskách súvisí teda s rímskymi vojenskými aktivitami na strednom Dunaji. Naznačujú ich aj jednotlivo objavené exempláre bez archeologického kontextu (Kvetoslavov, Zlatná na Ostrove).[32] O to prekvapujúcejší je nález takejto mince v spišskom regióne, značne vzdialenom od rímsko-germánskych stredodunajských udalostí.

Výpoveď o vojenskom pozadí výskytu rímskych ranocisárskych medených mincí objavených v barbariku sa opiera aj o kontramarky, ktorými boli viaceré z nich označené. Numizmatický výskum sa už dlhodobo venuje tejto problematike, vyplýva to z početných zverejnených príspevkov na danú tému. Nedospel však zatiaľ k jednoznačnému konštatovaniu príčiny, miesta a časových relácií tohto fenoménu. Keďže sa medené ranocisárske mince vyskytujú predovšetkým na náleziskách vojenského charakteru, výskum sa zhoduje jedine v názore, že v rámci žoldu vojakov predstavovali bežné obeživo používané vo vojenských táboroch pri každodenných nákupoch.[33] Tento názor sa opiera aj o výskyt exemplárov preseknutých na polovicu. Predpokladá sa, že sa tak riešil nedostatok drobných mincí.[34] Aj medzi nálezmi augustovských asov z Devína sú dva rozpolené exempláre.[35] O intenzívnom využívaní medených mincí vo vojenskom prostredí svedčí aj fakt, že sú väčšinou silne opotrebované, nápisy a zobrazenia nezreteľné, tak ako je to aj v prípade asu zo Spiša.

Pri hľadaní príčin kontramarkovania ranocisárskych rímskych mincí sa však objavujú aj iné vysvetlenia. Pripisuje sa mu napr. politická funkcia – označenie platnosti medených mincí po prechode od republiky k cisárstvu.[36] Kontramarky tak mali predĺžiť hodnotu starších razieb ponechaných v obehu.[37] Výskyt falošných medených rímskych mincí na okupovaných územiach v juhovýchodnej alpskej oblasti viedol k predpokladu, že kontramarky mali rozlíšiť oficiálne a falošné obeživo.[38] Iný názor predpokladá, že kontramarkované medené mince predstavovali donativa – dary vojenských veliteľov zaslúžilým vojakom, obdarovávali ich nimi pri rôznych príležitostiach.[39] Pripúšťa sa aj kontramarkovanie mincí kvôli rozšíreniu ich oficiálneho obehu na nových územiach. Uvažuje sa tiež, že kontramarkované medené mince mali vojakom zabezpečiť vyššiu peňažnú hodnotu pri nákupoch. Objavuje sa aj názor, že kontramarkované medené mince boli určené veteránom za ich vojenské služby. Zároveň sa pripúšťa, že kontramarkovanie mincí mohlo mať viacero dôvodov. Väčšina týchto teórií bola výskumom zamietnutá. Ako najprijateľnejšie sa pripúšťa vysvetlenie, že kontramarkami sa vojakom zvyšovala hodnota mincí pri nákupoch. Popritom je zaujímavá informácia, že v 1. polovici 1. stor. vojak ročne zarobil 3600 asov, pričom za 1 as nakúpil dennú spotrebu oleja alebo vína.[40]

Kontramarky na medených ranocisárskych minciach (Augustus – Tiberius) pozostávajú buď zo skratiek mien cisárov, alebo členov ich rodiny, zo skratiek panovníckej titulatúry, mien konzulov a vojenských veliteľov, názvov vojenských jednotiek, zo slov alebo čísiel označujúcich hodnotu mince, sú však aj kontramarky v podobe rôznych obrazcov. V doterajších prehľadoch kontramariek sú aj tie, ktoré sme zaznamenali na medených augustovských minciach z Devína, Zohora a aj zo Spiša.

Na spišskom ase je napriek nejasným, zošúchaným obrazom zreteľná najmä kontramarka AVG(usti), s ligatúrou písmen A a V, s písmenom G menším oproti prvým dvom. Vložená je do obdĺžnikového podkladu. Takáto kontramarka je evidovaná v prehľade P. Kosa a A. Šemrova pod č. 58 a v katalógu U. Werza pod č. 54.48/2. Kontramarky AVG, ako aj AVC a AVCV (také sú na minciach z Devína) sú v nich zastúpené najpočetnejšie. Vyskytujú sa na asoch razených cisárom Augustom v rokoch 7 pred Kr.-10 po Kr.[41] Okrem typickej hlavy cisára (aj keď dosť nezreteľnej) na

spišskom ase, kontramarka umožnila datovať ho do tohto časového rozpätia.

Výskum sa okrem príčin upriamuje aj na hľadanie pôvodu kontramarkovania ranocisárskych medených mincí. Na základe počtu nálezov sa predpokladá v Porýní, v Germanii, Galii či Raetii. Bohaté nálezy sú však aj z vojenských táborov na juhovýchodnom prialpskom území.[42] Vzhľadom na početné zastúpenie kontramarky AVG na nálezových exemplároch z Carnunta[43] vznikol názor, že pochádzajú z tohto severopanónskeho vojenského okrsku.[44] V odbornej literatúre sa táto idea objavuje aj po tom, ako bola odmietnutá závažnými argumentmi, ktoré posunuli datovanie kontramarky AVG až do klaudiovského obdobia.[45] Tieto argumenty však neboli jednoznačne akceptované.[46] Výskyt mincí s kontramarkami AVG a AVCV na Devíne by mohol podporiť predpoklad, že sa sem dostali práve z Carnunta, najbližšieho miesta s usídlením rímskej posádky v čase Tiberiovho ťaženia za Dunaj. Včaššie datovanie do augustovského obdobia podporuje aj nález asu v neskorolaténskom prostredí na Spiši.

V Zohore sa našli asy s kontramarkami CAE(saris) a VAR(i). Prvá z nich, evidovaná v prehľade autorov P. Kosa a A. Šemrova pod č. 44, je zaradená do augustovského obdobia ako staršia než kontramarka AVG, pôvod sa predpokladá v Panónii. Vo Werzovom katalógu sa nachádza pod č. 61.11, tu je zaradená do ranotiberiovského obdobia, do rokov 14-16 po Kr. As zo Zohora s touto kontramarkou bol razený v galskej mincovni Lugdunum, tak ako aj ďalší exemplár z tohto náleziska s kontramarkou VAR. Táto kontramarka, pripísaná Varusovi (VARi, dary Varusa), sa podľa U. Werza vyskytuje na augustovských minciach z rokov 7-9. V Panónii, resp. aj v ostatnom juhovýchodoalpskom priestore, sa mince s touto kontramarkou nevyskytli. Sú tu však zastúpené razby mincovne Lugdunum, kde boli razené aj dva exempláre zo Zohora.

Pri riešení problému kontramarkovania augustovských mincí sa pozornosť obracia aj na mincovne, ktoré ich razili. Väčšina bola razená v Ríme, no v nálezoch sú aj asy s kontramarkou AVG, AVCV razené v galskej mincovni Lugdunum-Lyon. Kontramarkované asy z tejto mincovne sa vyskytujú predovšetkým v Porýní. Podľa chatrných náznakov vyobrazenia oltára na reverze asu zo Spiša s kontramarkou AVG, aj v tomto prípade môže ísť o razbu mincovne Lugdunum. Kontramarka AVG sa vyskytuje len na minciach razených za vlády Augusta, preto do tohto obdobia možno datovať razbu asu zo Spiša, keďže okrem toho na jeho averze sa zachoval, i keď značne nezreteľný, obraz hlavy tohto cisára.

Výskyt augustovských mincí z galskej mincovne Lugdunum na Záhorí, teda aj v Zohore, sa dáva do súvisu s presunom rímskych légií z Germanie a Raetie do východoalpského priestoru kvôli rebelujúcim panónskym kmeňom v rokoch 6-9.[47] Svedčí to o pohyboch a presunoch rímskych posádok na územia, kde bolo treba posilniť vojenskú prítomnosť.

V tejto súvislosti možno pripomenúť nález augustovských mincí v českom Polabí, medzi ktorými sú aj štyri asy s kontramarkami VAR,[48] viaceré augustovské, aj polené asy z moravského Mušova (zatiaľ nepublikované exempláre), resp. nálezy Augustových mincí z Pomoravia,[49] čo podporuje názor o prieniku rímskych vojsk v čase Tiberiovho ťaženia hlboko do barbarského vnútrozemia.[50] Tieto príklady sú istým východiskom k vysvetleniu výskytu Augustovho kontramarkovaného asu na Spiši.

Vzhľadom na polohu náleziska vzdialeného od rímsko-germánskych vojenských interakcií na strednom Dunaji možno spišský as spájať s podobnou situáciou, no rímsko-dáckeho charakteru. Počas celej Augustovej vlády dochádzalo k vojenským zrážkam Rimanov s Geto-Dákmi usídlenými východne od Tisy, v dnešnom Sedmohradsku, ale aj k diplomatickým akciám a k vzájomnej podpore najmä prostredníctvom obchodu.[51] Kvôli plánovanej invázii do Dácie bolo v Dalmatii, Moesii a Panónii v tom čase usídlených 7 rímskych légií. V takýchto súvislostiach, najmä ako žold rímskych vojakov, prúdili do týchto oblastí augustovsko-tiberiovské medené asy, medzi nimi azda aj kontramarkovaný exemplár zo Spiša.

Výskyt augustovských a tiberiovských mincí sa

zaznamenáva vo významnom dáckom centre Malaja Kopanja neďaleko Užhorodu, v hornom Potisí.[52] Na tomto nálezisku, okrem početných republikánskych denárov boli objavené mince Augusta a Tiberia, aj napodobeniny týchto rímskych mincí. Zaznamenala sa tu aj polovica asu Augusta a Agrippu razeného v galskej mincovni Nemausus v rokoch 10 pred Kr.-10 po Kr. Objav mince severoslovenského veľkobysterského typu a imitácie republikánskeho denára, ktorá je z rovnakého razidla ako exemplár zo Spiša,[53] naznačuje cestu kontramarkovaného Augustovho asu z Panónie do horného Potisia a odtiaľ do severoslovenského neskorolaténskeho sídelného prostredia. Kontakty medzi dáckymi a severoslovenskými hradiskami vyplývajú z nálezov dáckych mincí na severnom Slovensku (tu najmä výskyt mincí zemplínskeho typu) a severoslovenských razieb v hornopotiskom nálezovom prostredí (veľkobysterský typ, nález v Maloj Kopanji).

Archeologické poznatky o nálezisku a doterajšie nálezy mincí

Počas výskumu A. Vallaška roku 1972 bolo na Spišskom hrade zistené mohutné opevnené sídlo-hradisko ľudu s neskorolaténskou púchovskou kultúrou. Stopy osídlenia boli zistené na celej ploche skalného masívu. Zatiaľ čo sa na vrchole nachádzala akropola, hradisko bolo opevnené, mimo opevnenia sa zaznamenali poľnohospodárske a remeselnícke osady.[54] Okrem iných nálezov tu boli objavené 3 mince, jedna spišského (Ag, 1,21 g) a dve liptovskomarského typu (Cu, 4,04 g, 3,23 g).

Už v roku 1928 bola na presne neurčenom mieste v obci Spišské Podhradie objavená strieborná didrachma veľkobysterského typu (4,34 g, nálezca J. Zemba). Roku 1969 počas povrchového prieskumu na prístupovej ceste k hradu sa našla minca spišského typu (1,07 g, nálezca F. Javorský).[55]

Systematické prieskumy realizované v priestore pod Spišským hradom v 90-tych rokoch 20. stor. (M. Soják) potvrdili bohaté púchovské osídlenie lokality, prevažne na severnom svahu terénnej dominanty. Tu sa sústreďovala rozmanitá remeselnícka činnosť, pravdepodobne aj dielňa na razbu mincí. Na západnom svahu je menej početný výskyt nálezov. Akiste to súvisí s menším poľnohospodárskym využívaním neoraného pozemku, miesta nálezu mincí, zatiaľ čo severný svah bol pravidelne obhospodarovaný.[56] Dva nové nálezy mincí zverejnené v tomto príspevku, imitácia republikánskeho denára a as cisára Augusta s kontramarkou, potvrdzujú významné postavenie tohto hradiska, jeho dôležitú úlohu sprostredkovateľa kontaktov medzi ľudom púchovskej kultúry usídleným v povodí Hornádu, Popradu, či horného toku Váhu a medzi dáckymi centrami v hornom Potisí koncom 1. storočia pred Kr. a na začiatku 1. storočia. V konečnom dôsledku význam tejto lokality aj v ďalšom historickom vývoji potvrdzuje hromadný nález rímskych denárov z 1.-2. storočia v Temnej jaskyni v hradnom brale, so zvyškami dvoch kožených mešcov a s kostrovými pozostatkami majiteľa tejto peňažnej sumy, ako aj ďalšie nálezy mincí z obdobia zániku severoslovenskej púchovskej kultúry.[57]

Poznámky:

1 KOLNÍK, Titus – MITÁŠ, Vladimír. Archeologické nálezy k osídleniu Bohdanoviec nad Trnavou a niekoľko poznámok k činnosti detektoristov. *Študijné zvesti AÚ SAV*, 2012, roč. 51, s. 35-74.

2 VALLAŠEK, Adrián. Spišský hrad na prelome letopočtu. *Pamiatky a príroda*, 1976, roč. 4, s. 6-9; VALLAŠEK, Adrián. Niekoľko novších poznatkov z výskumu Spišského hradu. *Pamiatky a príroda*, 1979, roč. 1, s. 3-7; FIALA, Andrej – VALLAŠEK, Adrián. Výskum Spišského hradu. *Vlastivedný časopis*, 1977, roč. 1, s. 8-13; FIALA, Andrej – VALLAŠEK, Adrián – LUKÁČ, Gabriel. *Spišský hrad*. Martin: Osveta, 1988. 166 s.

3 SYDENAHM, Edward Allen. *The Coinage of the Roman Republic*. London: Spink, 1952, č. 752; CRAWFORD, Michael H. A. *Roman Republican Coinage*. Cambridge: University Press, 1974, č. 396/1a-b; TORBÁGYI, Melinda. Die Münzprägung der Eravisker. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1984, roč. 36, s. 167, č. 9g.

4 MATTINGLY, Harald – SYDENHAM, Edward. A. *The Roman Imperial Coinage. Vol. I. Augustus to Vitellius*. London: Spink, 1923. (V texte RIC).

5 Spektrálna analýza obidvoch mincí bola uskutočnená Spektrometrom XL3t-91027 v Archeologickom ústave SAV, v. v. i. v Nitre.

6 KOLNÍKOVÁ, Eva. Münzen der Eravisker, Azaler und andere Nachahmungen der republikanischen Denare im nordkarpatischen Raum. BÍRÓ, SEY KATALIN et. al. (ed). *In memoriam Ludovici Huszár*. Budapest: Argentum, MNT, 2005, s. 72-89.

7 TORBÁGYI, ref. 3, s. 161-196.

8 Z Devína – PLACHÁ, Veronika - FIALA, Anton. Hromadný nález keltských mincí na hrade Devín. *Slovenská numizmatika*, 1998, roč. 15, s. 201-210; z Rajeckej Lesnej, Trstenej, z Vrábeľ – ONDROUCH, Vojtech. *Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku.* Bratislava: SAV, 1964, č. 102, 104.

9 CHIŢESCU, Maria. *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type.* International Series 112, Oxford: BAR, 1981. 367 s.

10 HAUPT, Peter – NICK, Michael. Ein neuer Münzschatz mit Denaren der Eravisker aus der Gegend von Györ (Ungarn). *Numismatische Zeitschrift*, 1997, roč. 104/105, s. 41-81; pozri aj TORBÁGYI, Melinda. Neue Beiträge zur eraviskischen Münzprägung. SZABÓ, Ádám – FITZ, Jenő (ed.). In: *Pannonica provincialia et archaeologia Evgenio Fitz octogenario dedicata. Libelli Archaeologici*, ser. nov. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2003, s. 47-55.

11 KOLNÍKOVÁ, ref. 6, s.74, č. 3, 4, 80, obr. 2, č. 2-14.

12 TORBÁGYI, ref. 10, *s.* 55.

13 KOLNÍKOVÁ, Eva – KOTIGOROŠKO, Vjačeslav G. Dopolniteľnyje dannyje o monetnoj kollekcii Maloj Kopani. *Karpatika,* 2010, č. 39, s. 89-97, obr. 2, č. 9.

14 Detektoristi objavili v Maloj Kopanji hromadný nález údajne 150 imitácií republikánskych denárov zatiaľ neznámeho druhu. Za informáciu ďakujeme I. Prochnenkovi z užhorodskej univerzity a Ch. Röttgerovi, švajčiarskemu numizmatikovi, ktorý predpokladá ich razbu v hornopotiskom dáckom centre Malaja Kopanja.

15 KOLNÍKOVÁ, ref. 6, s. 80, obr. 2, č. 15.

16 K takým miestnym imitáciám patrí aj denár, typ hlava/kormidlo, glóbus, žezlo, z jaskyne Dúpnica v Liptovských Matiašovciach, s inou hlavou na averze, než je na minci zo Spiša – SOJÁK, Marián – STRUHÁR, Víťazoslav. Pozoruhodné nálezy antických mincí z prostredia jaskýň. *Denarius,* 2014, roč. 4, s. 5-6, obr. 2.

17 FIALA, Anton. Nálezy rímskych mincí na Devíne. *Slovenská numizmatika*, 1986, roč. 19, s. 157-178; FIALA, Anton. Nálezy mincí z národnej kultúrnej pamiatky hrad Devín, získané pri archeologických výskumoch v r. 1992-2000. *Slovenská numizmatika*, 2002, roč. 16, s. 152-157.

18 ELSCHEK, Kristian. Ein frühgermanisches Grubenhaus mit Aucissa-Fibel und ein Augusteischer As mit Kontermarke des Varus aus Zohor (Westslowakei). Beitrag zur Ankunft der ersten Germanen und Römer in den Mitteldonauraum. *Zborník Slovenského Národného múzea* 108, *Archeológia 24*, 2014, s. 303-313; ELSCHEK, Kristian – KOLNÍKOVÁ, Eva. Laténske a rímske mince zo Zohora na západnom Slovensku. Príspevok k problematike laténskeho a germánskeho osídlenia Pomoravia. *Numismatický sborník*, 2016, roč. 28, č. 2, s. 171-204.

19 BUDAJ, Marek. Význam nálezov mincí pre poznanie dejín Senca a jeho okolia od antických čias po stredovek. STREŠŇÁK, Gábor (ed.). *Stáročia mesta. Zborník štúdií.* Senec: Mesto Senec, 2013, s. 20, tab. 4, č. 3.

20 KOS, Peter – ŠEMROV, Andrej. *Rimski novci in kontramarke iz 1. stoletja. Roman Imperial Coins and Countermarks of the 1st Century (Augustus – Tiberius).* Ljubljana: Narodnij muzej, 1995; WERZ, Ulrich. *Gegenstempel auf* Aesprägungen *der frühen römischen Kaiserzeit im Rheingebiet. Grundlage, Systematik, Typologie.* Winterthur, 2009.

21 KOS – ŠEMROV, ref. 20, s. 50.
22 KOS, Peter. *The Monetary Circulation in the Southeastern Alpine Region ca. 300 BC-AD 1000.* Ljubljana: Narodnij muzej, 1986, s. 32.
23 KOS – ŠEMROV, ref. 20.
24 MIŠKEC, Alenka. Some aspects of countermarked coins from the time of the Julio-Claudian dynasty in Pannonia. CARMEN, Alfaro – CARMEN, Marcos – OTERO, Paloma (ed.). *XIII Congreso Internacional de Numismática*. Madrid: Ministerio de Cultura, 2005, s. 1005-1011, tab. 3.
25 Prehľad KOS, ref. 22, s. 33.
26 WERZ, ref. 20.
27 BERGER, Fritz. Die Aussage der römischen Fundmünzen. SCHLÜTTER, Wolfgang et al. (ed.) *Römer im Osnabrücker Land. Die Ausgrabungen in Kalkriese.* Osnabrück: Rasch,1991, s. 63-69; tu k tomuto problému ďalšia literatúra.
28 SCHACHINGER, Ursula. Die Fundmünzen eines Oberflächensurveyes 2012 im Nordteil der Straßenstation von Nemescső. GROH, Stefan (ed.). *Die Straßenstationen von Nemescső und Sorokpolány an der Bersteinstraße. ÖAI-Zentraleuropäische Archäologie*, Wien: ÖAI Österreichisches 2013, č. 3, s. 163-164.
29 HARMADYOVÁ, Katarína. Oblasť Devína v dobe laténskej. ŠEDIVÝ, Juraj – ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana (ed.). *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultur.* Bratislava: Slovart, 2012, s. 195.
30 FIALA, ref. 17, Nálezy mincí, s. 153-154; Nálezy rímskych mincí, s. 158.
31 ELSCHEK, ref. 18, s. 303-313; ELSCHEK – KOLNÍKOVÁ, ref. 18, s. 176.
32 ONDROUCH, ref. 8, č. 159, 160
33 BERGER, Frank. Die Münzfunde von Kalkriese. *Germania,* 1992, roč. 70, s. 399.
34 KOS, ref. 22, s. 37-38.
35 FIALA, ref. 17, Nálezy mincí, s. 153-154, č. 13, 19.
36 ONDROUCH, Vojtech. Nálezové prírastky keltských, antických mincí na Slovensku. *Historické štúdie*, 1956, roč. 2, s. 279.
37 MIŠKEC, ref. 24, s. 1006.
38 RANT, Andrej. Kontramarke na republikanskih in Augustovih broncah jugovzhodnih Alpach. *Numizmatični vestnik*, 2011, roč. 35, č. 37, s. 572-573.
40 KOS – ŠEMROV, ref. 20, s. 44-46, tu početná ďalšia literatúra k tomuto problému.
41 KOS – ŠEMROV, ref. 20, s. 51; WERZ, ref. 20, s. 204.
42 KOS, ref. 22, s. 47, pozn. 27, tu prehľad literatúry k tomuto problému.
43 MIŠKEC, ref. 24, s.1010, tab. 4.
44 Autorom tejto myšlienky bol MACDOWALL, Dawid William. An Early Imperial Countermark from Pannonia. *Numismatic Chronicle*, 1966, roč. 7, s. 125-133.
45 GRÜNEWALD, Mathilde. AVG-Carnuntiner Kontermarke? SZAIVERT, Wolfgang (ed.). *Litterae numismaticae Vindobonenses. Roberto Goebl dedicatae*. Wien: Eckhel Club, 1979, s. 81-82: podľa tejto autorky prvý legionársky drevozemný tábor predtým než dostal kamennú podobu tu podľa archeologického výskumu vznikol najskôr okolo roku 50 po Kr., keď sem bola premiestnená légia XV. Apollinaris, takže až potom mohlo dôjsť ku kontramarkovaniu ranocisárskych mincí kontramarkou AVG.
46 MIŠKEC, ref. 24, s. 1007, uprednostňuje datovanie kontramarky AVG do augustovského obdobia, nevylučuje Carnuntum ako miesto kontramarkovania v tomto období, keďže sa tu nevyskytli mince neskorších cisárov s touto kontramarkou.
47 KOS, ref. 22, s. 37, pozn. 13-14.
48 MILITKÝ, Jiří. *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách. 5. století před Kristem až 7. století po Kristu. Komentovaný katalóg nálezového fondu.* Praha: FU AV ČR, Archeologický ústav AV ČR, 2013, 52-53: Kostomlaty nad Labem, Počeplice, Třebestovice.
49 ELSCHEK - KOLNÍKOVÁ, ref. 18, s. 176; ELSCHEK, Kristian – GROH, Stefan – KOLNÍKOVÁ, Eva. Eine neue germanische Siedlung und römisch-germanische ländliche Niederlassung von Stupava-Mást (Westslowakei). *Slovenská archeológia,* 2015, č. 1, s. 79.

50 DOBEŠ, Gerhard. Politik zwischen Marbod und Rom. SALAČ, Vladimír – BEMMANN, Jan. (ed.). *19. Internationales Symposium, Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum*. Praha – Bonn: Archeologicky ústav Akademie věd České republiky ; vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 2009, s. 42-43; KOLNÍK, Titus. Zu den ersten Römern und Germanen an der mittleren Donau im Zusammenhang mit den geplanten römischen Angriffen gegen Marbod 6 n. Chr. TRIER, Bendix (ed.). In: *Die römische Okkupation nördlich der Alpen zur Zeit des Augustus*. Münster: Aschendorff, 1991, s. 71-84.

51 DAICOVICIU, Adrian. *Dákové*. Praha: Mladá Fronta, 1973, s. 121.

52 KOTIGOROŠKO, Vjačeslav G. Gorodišča rubeža našej ery v Verchnem Potisje. *Slovenská archeológia*, 1989, roč. 37, č. 1, s. 48, 65, tab. VIII, 63.

53 KOLNÍKOVÁ, Eva – KOTIGOROŠKO, Vjačeslav G. Monety dakijskovo gorodišča Malaja Kopanja. *Karpatika*, 2007, č. 36, s. 57, 68, obr. 1, č. 01H; KOLNÍKOVÁ, Eva – KOTIGOROŠKO, Vjačeslav G. Der dakische Burgwall Malaja Kopanja am oberen Theisgebiet im Lichte der Münzfunde. In: *Miscellanea numismatica antiquitatis. In honorem septagenarii magistri Virgilii Mihailescu-Bîrliba oblata*. Bucureşti 2008, s. 126-134; KOLNÍKOVÁ, Eva – KOTIGOROŠKO, Vjačeslav G. Dopolniteľnyje dannyje o monetnoj kolekcii Maloj Kopani. *Karpatika*, 2010, č. 39, s. 96, obr. 2, č. 9.

54 VALLAŠEK, ref. 2, Spišský hrad, s. 6-9.

55 HLINKA, Jozef – KOLNÍKOVA, Eva – KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef. *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava: VEDA, 1978, č. 13, 14 – tu pôvodne určená ako veľkobysterecký typ, keďže v tom čase spišský typ nebol ešte známy.

56 V severovýchodnej časti priestoru pod Spišským hradom sa nachádza geoglyf austrálskeho sochára A. Rogersa s motívom koňa podľa keltskej mince spišského typu.

57 SOJÁK, Marián. Rímske mince a ľudské kosti zo Žehry – Temnej jaskyne. *Slovenská numizmatika*, 2004, roč. 17, s. 197-200; SOJÁK, Marián. Die Entdeckung römischer Münzen und menschlicher Knochen in der Höhle Temná, Gemeinde Žehra, Nordostslowakei. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 2005, roč. 35, s. 77-87.

Noteworthy find of two ancient coins from Spiš

In the wider surroundings of Spiš castle (municipality of Spišské Podhradie, Levoča district), where there used to be a hill fort of people of the Púchov culture in the late La Tène period, two coins were recently found: a so-called Spiš imitation of the republican denarius of Cornelius P.f. Marcellinus and an emperor Augustus as with the countermark AVG (ligature of letters A and V). In the past, during archaeological research as well as in accidental finds, coins of the northern Slovak Veľký Bysterec, Spiš, Liptovská Mara type were discovered here. Both new specimens are recorded here for the first time. Spiš imitations of republican denarii, however, have been found in several sites of the Púchov culture in northern Slovakia. They are similar to imitations by the Eravisk tribe with the symbols of the "sceptre-globe-rudder" on the reverse, but on the Spiš ones they are much more stylised and the inscription is incomprehensible. The weight of the Spiš imitations is lower than the Eravisk ones. The same specimen as the one from Spiš published in this article was discovered in the Dacian hill fort of Malaja Kopanja in the Upper Potisie area. Here, numerous republican denarii were found, Augustus and Tiberius ones, imitations of them, as well as a northern Slovak tetradrachma of the Veľký Bysterec type. This coin, as well as the Spiš imitation of the republican denarius, point to mutual contact between the Spiš and Dacian hill fort of Malaja Kopanja. The countermarked Augustus as also probably found itself in Spiš as part of these contacts. Since emperor Augustus and Tiberius copper coins with countermarks are related to their military activities, in this way the Augustus as published in this article was conveyed into the Dacian settlement area. From here, it made its way through contacts to the late La Tène hill fort, Spiš castle. While 5 countermarked coins (Devín – 3, AVC, AVCV; Zohor – 2, CAE, VAR) have already been recorded in south-western Slovakia as a result of Tiberius' campaigns across the Danube, this is the first find in the northern Slovakia environment. In addition, both newly-discovered coins from the Spiš region are evidence that the hill fort of the Púchov culture survived at the turn of the era, or in the first decade of the new era.

Táto štúdia vznikla s podporou Agentúry VEGA GP 2/0170/15, ktorej autori ďakujú za finančnú podporu.
Marián Soják, Archeologický ústav SAV Nitra, v. v. i., Pracovisko Mlynská 6, 052 01 Spišská Nová Ves, Slovenská republika, sojak@ta3.sk.
Eva Kolníková, Výstavná 17, 949 01 Nitra, Slovenská republika, titusaeva@gmail.com.